

KÜTAHYA'DA İMALAT SANAYİNİN YAPISI VE ANA SORUNLARI**

Yrd. Doç. Dr. Orhan ELMACI*

GİRİŞ

Modern iktisat teorisi, klasik iktisat teorisinin aksine, dinamik etkenleri de analize sokarak, kalkınma sorununu farklı açıdan ele almaktadır. Yaygın bir sanayileşme stratejisi kalkınma hızını artırıcı olmalıdır. Tabiki kalkınma sadece sanayileşme değildir. Çünkü, kalkınma bir toplumun ekonomik, sosyal ve siyasal kurumlarındaki topyekün iyileşmedir. Bu bağlamdan hareketle, yaygın bir sanayileşme stratejisi, kalkınma hızını arttırıcı ve imalat sanayiinin yapısını dengeli bir biçimde geliştirilmesine olanak sağlamalıdır.

Sorun bu açıdan ele alınıp, 1960-1970 döneminde ülkemiz imalat sanayinin yapısına bakıldığında, kalkınmaya katkısı sınırlı olan tüketim malları sanayiinin oldukça büyük bir orana ulaşmış bulunduğu, buna karşılık ara malı ve yatırım malları sanayiinin yeterince geliştirilemediği görülmektedir.

Sanayinin öncülüğünde Türk ekonomisini geliştirmek, dış ticaret dengesine ulaşmak ve dışa bağımlılığı azaltmak için 1923 yılından bu yana harcanan çabalar sonucu, Türk imalat sanayinin üretim

(*) Anadolu Üniversitesi Kütahya İ.İ.B.F. Öğretim Üyesi.

(**) 29-30 Ocak 1990 tarihleri arasında Anadolu Üniversitesi Kütahya İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesince Kütahya Ticaret ve Sanayi Odasında gerçekleştirilen «90'lı yıllarda Ekonomik Gelişmeler ve Kütahya'nın Sorunları Sempozyumu'nda sunulan Tebliğ.

gücünde çok önemli artışlar kaydedilmiştir. Ancak, sanayi kesiminin özellikle imalat sanayiinin GSYİH içindeki payı, devamlı olarak büyümesine karşın, hedeflenen düzeyde çikamamıştır.

1970-1980 döneminde, tüketim malları üreten sanayilerin imalat sanayii üretimi içindeki payında giderek azalma olmuş buna karşılık ara malları sanayii ve yatırım malları sanayiinde ise gözle görülür bir artış kaydedilmiştir.

1980-1989 döneminde, bazı yıllarda gelişme ve duraklama; bazen de gerileme görülen imalat sanayiinde planlarda hedeflenen büyüme hızlarına ulaşamadığı gibi, çok gerilerde kalmıştır.

Yatırım malları, sanayiinin toplam sanayi üretimi içindeki payının sürekli arttığı bir üretim yapısına ulaşmak, ülkemizin sanayileşmesinde önemli hedef olarak kabul edilmektedir.

Türkiye'de imalat sanayiinde çalışan kişi başına ortalama emek verimliliği, sanayileşmiş ülkelere göre düşüktür. Bu durum sermaye yoğunluğunun (çalışan kişi başına düşen makina ve teçhizatın) yetersizliğinden, kullanılan teknolojinin geriliğinden diğer bir deyişle emek-yoğun oluşundan, bazı işkollarında ortalama işletme büyüklüğünün minimum ekonomik kapasitesinin bile altında kalmasından kapasite/kullanım oranının düşüklüğünden, girdi kalemlerinin kalitesizliğinden, maliyetlerinin yüksekliğinden vb. kaynaklanmaktadır.

Bilindiği üzere, işgücü verimlilik düzeyini belirleyen faktör, ölçek ve teknolojidir. Türk imalat sanayiinde ve imalat sanayiinin alt sektörlerinde işletme büyüklüğü, kullanılan teknoloji sanayileşmiş ülkelere göre çok düşüktür.

Dünya piyasalarında serbest olanaklarının artması ve bütün ekonomik kesimlerde yüksek bir verimliliğin sağlanabilmesi için en yeni teknolojilerin seçilmesi ve tercih edilen bu teknolojilerin etkin bir biçimde kullanılması gerekmektedir.

Türk ekonomisi, bugün ulaşmış olduğu büyüklük ve sanayileşme derecesi ile yatırım malları sanayisini geliştirebilecek potansiyele sahiptir. Bugüne kadar çeşitli iç ve dış etkenler yatırım malları sanayiinin gelişmesini engellemiştir.

Bu çalışmada, ülke bazında çözüm aranmasını gerektiren genel ve ortak sorunları da dikkate alarak Kütahya'daki imalat sanayiinin yapısı ve ana sorunları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, «Çalışmanın amacı-kapsamı ve Yöntemi» açıklanmıştır.

İkinci bölümde, «Kütahya'da İmalat Sanayiinin Genel Yapısı» incelenmiştir.

Üçüncü bölümde, «Kütahya'da İmalat Sanayiinin Ana Sorunları» hem bölgesel, hem de işletme bazında genel olarak incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM ÇALIŞMANIN AMACI, KAPSAMI VE YÖNTEMİ

I- ÇALIŞMANIN AMACI

Bu çalışmamızın temel amacını, Kütahya'da imalat sanayiinin yapısını ortaya koyarak, imalat sanayiinin ana sorunlarını belirtmektedir.

Daha belirgin bir biçimde ifade etmek istersek, bu çalışmamızın en önemli amacını, Kütahya'daki sanayileşme sürecinin oluşturduğunu sorunları imalat sanayii açısından ortaya koymaktır. Bu sorunların bir kısmı, ülke çapında çözüm aranmasını gerektiren ve bütün Türkiye için söz konusu olan genel sorunlardır. Ancak bu sorunların büyük bir kısmı, Kütahya bölgesinin özelliklerinden ve Kütahya'daki sanayiinin yapısından kaynaklanan bölgesel sorunlardır. Bu çalışmanın amacı, bu sorunları özellikle imalat sanayiini ilgilendiren yönleriyle incelemeye çalışmak olacaktır. Bu çalışmanın sonucunda sorunların çözümüne ilişkin bazı görüş ve düşünceler ortaya konulmakla beraber, genel bir sonuç ve çözüm modelleri araştırmak amaç ve iddiası söz konusu değildir.

II- ÇALIŞMANIN KAPSAMI

Çalışma il bazında yapılmış olup, 1988 verileri alınmıştır. 1988 yılına ait olmayan verilerin ayrıca tarihi belirtilmiştir. Çalışmada, devlet sektörünün ve özel sektörün on kişiden fazla olan tüm işyerleri kapsanmış, DİE'nin imalat sanayii alt sektörler ayırımına sadık kalınmıştır. Ayrıca, araştırmada kullanılan veriler, DİE'nün 1988 sanayii sayısının işletme düzeyinde elde edilen, gözden geçirilmiş ve düzeltilmiş verileridir.

III- YÖNTEM

Çalışmada imalat sanayii için anket metodu ile veri toplanmış, DİE'nün imalat sanayiinde işleri işin büyüklük ölçüsü olarak kabul ettiği ölçü benimsenmiştir. Bu ölçü, yılda ortalama çalışanlar sayısının on ve ondan yukarı olan işletmeler büyük, ondan az olan işletmeleri küçük işletme kabul etmiştir.

Hataları asgariye indirmek amacıyla standart anket formu kullanılmış ve yüzyüze mülakat yapılmıştır.

Anketlerin uygulanmasında yirmibeş büyük işletmeden ondokuz ankete tabi tutulmuştur.

IV- VERİLERİN DERLENMESİ

İmalat sanayiinde işyerlerinin faaliyetleri DİE'nün sınıflandırmasına uygun sınıflandırma yapılmış, ancak Kütahya'da bazı sanayi gruplarının mevcut olmaması nedeniyle düzeltme yapılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

KÜTAHYA İMALAT SANAYİİNİN GENEL YAPISI

Kütahya Ticaret ve Sanayi Odası kayıtlarına göre 1988 yılında Kütahya'da imalat sanayiinde faaliyet gösteren 1424 işletme bulunmaktadır. Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) sanayi anketlerinde yer alan büyük işletme sayısı ise 1988'de 25'dir. Bu durum, Kütahya'da imalat sanayiinin işletme büyüklüğünün çok küçük olduğunu göstermektedir. 1988'de DİE istatistiklerinde yer alan büyük, diğer bir deyişle 10'dan fazla işgören çalıştıran işletme sayısı Kütahya Ticaret ve Sanayi Odasına kayıtlı işletme sayısının yalnızca % 018'idir.

1988 DİE istatistiklerinde Kütahya'da imalat sanayiinde çalışan işgören sayısı 5897 olarak gösterilmektedir. Söz konusu yılda çalışanlara yapılan ücret ödemeleri 13.970.100.766 TL.'sıdır. Ancak, bu değerlerin yalnızca DİE tarafından büyük işletme olarak kabul edilen ve toplam işletmelerin yaklaşık % 018'ini kapsayan 25 işletmeye ait olduğu düşünülürse Kütahya imalat sanayiinin boyutları konusunda daha gerçekçi olunabilir.

Kütahya'nın Osmanlı İmparatorluğu döneminde de bazı sanayi dallarında ve özellikle çini, halı, seccade ve deri işlerinde yaygın ta-

nındığı bilinmektedir. Kütahya'nın gelişimi XIX yy. sonlarında yapılan Berlin-Bağdat demiryolunun Alanyut'dan geçmesiyle duraklamış ve el sanatları gerilemiştir. Cumhuriyet döneminin başlangıcında Kütahya'da 86 imalathane ve 25 el tezgahının bulunduğu saptanmıştır. Ancak gerçek anlamda sanayiinin Kütahya'ya girişi Cumhuriyet döneminde ve özellikle 1960'lara rastlar. 1954'te Kütahya Şeker Fabrikası A.Ş.'nin işletmeye açılması daha sonra Tunçbilek Termik Santrali'nin 6.4.1956'da işletmeye alınması ve 27 Ekim 1961 yılında Azot (TÜGSAŞ) Fabrikasının işletmeye alınması ile Kütahya'da yeni bir döneme geçiş olarak kabul edilmesi gerekir. Çünkü bu 1950'lerden sonraki dönemde, Kütahya-Balıkesir demiryolunun yapılışı, Tunçbilek ve Seyitömer Linyit yataklarının işletilmesi, termik santraller, şeker, azot-taşa toprağa dayalı sanayi dallarındaki yatırımlar ve gelişmeler ilin hızla sanayileşmesine neden olmuştur.

Kütahya İmalat sanayiinin bugünkü yapı ve görünümü kazanması ise planlı kalkınma döneminin başladığı 1960'lara rastlar. Kütahya'da imalat sanayiinin planlı dönem içindeki gelişimi DİE yıllık sanayi anket sonuçlarından yararlanılarak hazırlanan TABLO : I'de gösterilmiştir.

TABLO I : Kütahya'da İmalat Sanayiinin Planlı Dönemdeki Gelişimi

Yıllar	İşletme Sayısı	Çalışanların Sayısı
1964	22	1641
1968	27	1963
1972	32	3127
1976	37	5954
1980	41	5677
1984	19	5506
1988	25	5889

KAYNAK : D.İ.E., Yıllık İmalat Sanayii Anket Sonuçları.

TABLO I'de de görüldüğü gibi, 1964-1980 döneminde Kütahya imalat sanayiinde büyük işletme sayısı % 86'lık bir artış ile 22'de 41'e çalışanların sayısı ise % 246'lık bir artış ile 1641 kişiden 5677 kişiye yükseltilmiştir. Bunun sonucunda Kütahya'da imalat sanayiindeki niceliksel gelişmenin en yüksek hızının 1964-1980 döneminde olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. 1980-1984 döneminde ise iş-

letme sayısı 1980'e göre azalarak, 1980'de 41 olan işletme sayısı 19'a düşmüştür. Bu rakkam 1964 yılındaki işletme sayısından da azdır. Buna karşın 1980-1984 dönemindeki çalışmaların sayısında çok önemli bir azalış göze çarpmaktadır. 1980 yılında çalışanların sayısı 5677 iken bu sayı % 030 azalarak 1984 yılında 5.506'ya düşmüştür.

Kütahya'da imalat sanayiinin gelişiminin bir diğer göstergesi de kullanılan girdi, toplam üretim değeri ve yaratılan katma değer yıllar itibarıyla gösterdiği gelişmedir. Gerçekte, bu değerler bir sektörün gelişmesini ortaya koymada işletme ve çalışanlar sayısından çok daha anlamlıdır. Ancak, değerlerin cari fiyatlarla verilmiş olması nedeniyle yorumlamanın dikkatli bir biçimde yapılması gereği vardır. Özellikle, son yıllarda ortaya çıkan hızlı fiyat artışları bu gerekliliği daha da belirginleştirmiştir.

TABLO II : Kütahya İmalat Sanayiinde, Çıktı ve Katma Değerin Gelişimi (1964 - 1988)

Yıllar	Girdi	Çıktı	Katma Değer
1964	390.664.000	506.018.000	115.354.000
1968	443.936.000	748.170.000	304.234.000
1972	504.439.000	923.667.000	419.228.000
1976	571.245.000	1.136.594.000	565.349.000
1980	4.423.394.827	7.718.288.357	3.294.893.530
1984	23.870.536.100	35.884.481.056	12.013.944.956
1988	68.988.234.001	109.048.275.936	40.060.041.935

KAYNAK : D.İ.E.,

TABLO II'de de görüldüğü gibi, 1964-1988 döneminde kullanılan girdi, parasal değerlerle 176 katı, üretim değeri 216 katı artış göstermiştir. Ancak, gerçek artışların bu kadar olmadığı, bu değerlerin enflasyonun etkisini önemli ölçüde yansıttığı açıktır.

Kütahya'da imalat sanayiinin yapısına ilişkin aşağıdaki TABLO III'de de görülebileceği gibi, Kütahya ekonomisindeki yer ve önemleri açısından sanayi dalları arasında yapılan bir sıralamaya ilk üç sırayı i - kimya ve plastik ürünleri sanayii, ii - Taş ve toprağa dayalı sanayii, iii - Orman ürünleri ve mobilya sanayii almaktadır.

TABLO III : Kütahya'da İmalat Sanayiinin Yapısı (1988)

Sanayi Dalı	İşletme Sayısı	Çalışanlar	Ödenen Ücret
31—Gıda, İçki ve Tütün Sanayii	3	972	2.285.225.838
32—Dokuma, giyim eşyası ve deri sanayii	2	—	—
33—Orman Ürünleri ve mobilya sanayii	3	403	644.524.462
34—Kağıt-kağıt ürünleri ve basım sanayii	—	—	—
35—Kimya-Petrol, kömür, kauçuk ve plastik ürünleri sanayii	2	2461	7.954.266.100
36—Taş ve toprağa dayalı sanayii	14	1604	1.930.767.547
37—Metal ana sanayii	—	—	—
38—Metal eşya-makina ve teçhizat, ulaşma aracı, ilmi ve mesleki ölçme aletleri sanayii	1	—	—
39—Diğer imalat Sanayii	—	—	—
Toplam	25	5898	13.970.108.766

KAYNAK : D.İ.E., Yıllık İmalat Sanayii Anket Sonuçları 1988.

Kimya ve Plastik Sanayii, Kütahya'nın ekonomik yaşamında büyük önem taşıyan sanayi dalı olarak nitelendirmek yanlış olmayacaktır. Günümüzde Kütahya'daki büyük işletmelerin % 08 gibi çok az bir kısmını teşkil etmesine karşın, çalışanların % 41,7'ı ve ücretlerin % 56,9'u bu sanayi dalındadır.

Taş ve toprağa dayalı sanayii ise Kütahya'nın ekonomik yaşamında yüzyıllardır büyük önem taşıyan geleneksel sanayi dalıdır. Kütahya'daki büyük işletmelerin % 56'sı, çalışanların % 27,2'si ve ödenen ücretlerin ise % 318,8'i bu sanayi dalındadır.

Orman ürünleri ve mobilya sanayiinin sahip olduğu önem, Kütahya'nın bölgesel özelliklerinin bir sonucudur. Büyük işletmelerin % 12'si, toplam çalışanların % 68'i ve ödenen ücretlerin % 4,6'sı bu sanayi kesimindedir.

Genel anlamda, Kütahya imalat sanayiinin büyüklüğünü ve önemini ortaya koyabilmenin bir yolu, bu sanayiinin bazı temel verilerinin Türkiye toplamı içindeki oranını belirlemektir. TABLO IV'de görüldüğü gibi, Kütahya imalat sanayii, Türkiye imalat sanayiindeki toplam işletme sayısının % 02,7'sini, çalışanlar toplamının % 06'sına sahip bulunmaktadır. Türkiye'de yapılan toplam ücret ödemelerinin % 05,7'si Kütahya imalat sanayiinde ödenmekte, toplam imalat sanayii girdilerinin % 02,6'sı Kütahya'da kullanılmakta, toplam çıktılarının % 02,7'si ve katma değerinin % 02,8'si Kütahya'da yaratılmaktadır. 1988 yılı içinde Türkiye imalat sanayiinde yapılan toplam sermaye yatırımlarının % 010,2'si Kütahya'da gerçekleştirilmiştir.

TABLO IV : Kütahya İmalat Sanayiinin Türkiye İmalat Sanayii İçindeki Yeri ve Önemi (1988)

	Kütahya	Türkiye	% 0
İşletme Sayısı	25	9415	2,7
Çalışanların Sayısı	5889	973.569	6
Ücretler	13.970.108.766	2.446.749.804.000	5,7
Toplam Girdi	68.988.234.001	26.612.043.049.000	2,6
Toplam Çıktı	109.048.275.936	40.754.047.876.000	2,7
Katma Değer	40.060.041.935	14.142.004.827.000	2,8
S. Sermaye Yatırımı	21.578.562.238	2.101.544.272.000	10,2

Kütahya imalat sanayinin bir diğer özelliği, gelişme hızının Türkiye ortalamasının çok altında olmasıdır. 1987-1988 döneminde Türkiye'de sabit sermaye yatırımları % 67 artarken bu artış hızı Kütahya için % 14,6 olmuştur. 1983-1988 dönemi dikkate alındığında bu artış hızı % 624'e karşın % 155 olmuştur.

Kütahya imalat sanayiinin yapısı incelenirken ele alınması gereken önemli bir nokta da kamu kesiminin imalat sanayiinin içindeki yeri önemlidir. TABLO V'de de görüldüğü gibi 1988'de kamu işletmeleri sayı olarak % 4'lük ve çalışanların sayısı açısından da % 41,8'lik

TABLO V : Kütahya İmalat Sanayiinde Kamu Kesiminin Yeri ve Önemi (1988)

	Toplam (1)	Devlet (2)	Özel (3)	%(2/1)
İşletme Sayısı	25	1	24	4
Çalışanların Say.	5889	2461	3428	41,8
Girdi	68.988.234.001	33.550.477.438	43.405.692.681	48,6
Çıktı	109.048.275.936	43.405.692.681	65.642.583.255	39,8
Katma Değer	40.060.041.935	9.855.215.243	30.204.826.692	24,6
S.Sermaye Yatı.	21.578.562.238	16.551.556.543	5.027.005.695	76,7

KAYNAK : D.İ.E., Yıllık İmalat Sanayii Anket Sonuçları 1988.

bir paya sahiptir. Kamu kesimi, Kütahya İmalat sanayii içinde girdi, çıktı ve katma değeri açısından da sırayla % 48,6, % 39,8, % 24,6'lık paylara sahip bulunmaktadır. 1988 yılında kamu kesimi, Kütahya imalat sanayiinde yapılan sabit sermaye yatırımlarının % 76,7'sini gerçekleştirmiştir.

Kütahya imalat sanayiinin yapısını belirleyen bir diğer önemli özellik de toplam üretim değerinin tüketim yatırım ve ara malı olma niteliğine göre dağılımıdır. TABLO VI'da görüldüğü gibi, Kütahya İmalat sanayiinde ara ve yatırım malları üretiminin önemi oldukça büyüktür. Tüketim malları üretimi ise % 14,7 gibi düşük bir paya sahip bulunmaktadır.

TABLO VI : Kütahya'da İmalat Sanayiinin Bileşimi (1988)

	İşletme Sayısı	Üretimi Değeri (TL)	Üretimin Dağılımı (TL)
Tüketim Malları Sanayii	5	16.055.400.818	14,7
Ara Malları Sanayii	19	74.299.933.768	68,1
Yatırım Malları Sanayii	1	14.602.200.008	17,2
	25	109.048.275.936	100,0

KAYNAK : D.İ.E.

Kütahya imalat sanayiinin Kütahya ekonomisi içindeki yeri ve öneminin bir diğer göstergesi de imalat sanayii ürünlerinin Kütah-

ya'dan yapılan toplam ihracat içindeki payıdır. Bazı dalgalanmalar görülmekle beraber, son yıllarda Kütahya'dan yapılan ihracat içinde geleneksel tarımsal ihraç mallarının ve madenlerinin önemi oran olarak azalmaktadır; buna karşın imalat sanayii ürünleri ihracatı giderek gelişmektedir.

TABLO VII : Kütahya'dan Yapılan Toplam İhracat İçinde İmalat Sanayiinin Payı

Yıl	İmalat Sanayii İhracatı \$	Toplam İhracat \$	% 0
1982	2.472.858	5.747.755.000	0,43
1984	3.147.274	3.927.700.000	0,80
1986	2.248.053	4.479.400.000	0,50
1988	3.372.080	7.727.500.000	0,44

Kütahya imalat sanayiinin ihracatı arasında özellikle, kimyasal gübre, çini, porselen, deri ve gıda sanayii ürünleri ön sıralarda yer almaktadır. 1988 yılında yapılan imalat sanayii ürünleri ihracatının % 63,6'sı çini ve porselen sanayiine, % 23,9'u kimyasal gübreye ait bulunmaktadır. Buradan, bu iki sektörün toplamının Kütahya'dan yapılan toplam imalat sanayii ihracatının % 87,5'ünü oluşturduğu görülmektedir.

Kütahya imalat sanayiinin yapısı ile ilgili bir incelemede diğer önemli bir konu da imalat işletmelerinin gerçek ve tüzel kişi işletmeleri şeklinde ayırımıdır. TABLO VIII'de görüldüğü gibi 1988 yılında 25 imalat sanayi işletmesinin 16'sı tüzel kişi işletmesi statüsü taşımaktadır. Bu % 64'lük oranı ifade etmektedir.

TABLO VIII : Kütahya İmalat Sanayinde İşletmelerin Yasal Statüsü

Yıl	Toplam İşletme (1)	Gerçek kişi İşletmesi (2)	Tüzel kişi İşletmesi (3)	% (3/1)
1980	41	4	37	90,2
1982	38	3	35	92,1
1984	19	2	17	89,5
1986	21	1	20	95,0
1988	25	1	24	96

KAYNAK : Kütahya Ticaret ve Sanayi Odası Kayıtlarından Yararlanılarak Hazırlanmıştır.

TABLO VIII'de de görüldüğü üzere, Kütahya'da imalat sanayiinde tüzel kişi işletmelerinin çok yoğun olduğunu ve gerçek kişi işletmelerinin payının da giderek azaldığını göstermektedir. İşletmelerin gerçek ve tüzel kişi olarak ayırımının sanayi dalları açısından durumu TABLO IX'da verilmiştir.

TABLO IX : Kütahya'da İmalat Sanayinde Sanayi Dalları Açısından İşletmelerin Yasal Statüsü (1988)

Sanayi Dalı	Gerçek Kişi İşletmesi	Tüzel Kişi İşletmesi	Toplam
31—Gıda, içki ve tütün sanayii	1	2	3
32—Dokuma, giyim eşyası ve deri sanayii	—	2	2
33—Orman ürünleri ve mobilya sanayii	—	3	3
34—Kağıt-kağıt ürünleri ve basım sanayii	—	—	—
35—Kimya-Petrol, kömür, kauçuk ve plastik sanayii	—	2	2
36—Taş ve toprağa dayalı sanayii	—	14	14
37—Metal ana sanayii	—	—	—
38—Metal eşya-Makina ve teçhizat ulaşım aracı, ilmi ve mesleki ölçme aletleri sanayii	—	1	1
39—Diğer İmalat Sanayii	—	—	—
Toplam	1	24	25

KAYNAK : Kütahya Ticaret ve Sanayi Odası Kayıtlarından Yararlanılarak Hazırlanmıştır.

Kütahya'da tüzel kişi işletmelerinin şirket türleri açısından oransal dağılımı da diğer önemli bir konudur. TABLO X'de görüldüğü gibi, Kütahya'da tüzel kişi işletmeleri içinde kolektif şirketlerin oranı giderek düşerken Anonim ve Limited şirketlerin payı yükselmektedir. Anonim şirketlerin tüzel kişi işletmeleri içindeki oranı 1980'de % 32,4'den 1988'de % 66,6'ya yükselmiştir. Kütahya'da şirket türü

seçimindeki Anonim şirketler yönünde bir eğilim bulunmasının bir diğer göstergesi de 1988 yılında Kütahya İmalat sanayiinde faaliyet göstermek üzere kurulan 5 yeni tüzel kişi işletmesinden 5'inde Anonim şirket statüsüne sahip bulunmasıdır.

TABLO X : Kütahya'da Tüzel Kişi İşletmelerinin Şirket Türleri Açısından Sayısal Dağılımı (1980 - 1988)

	1980	1982	1984	1986	1988
Kollektif Şti.	6	7	—	—	—
Komandit Şti.	11	8	—	—	—
Limited Şti.	5	4	—	3	5
Anonim Şti.	12	13	14	14	16
Kooperatif	2	2	2	2	2
KİT	1	1	1	1	1
Toplam	37	35	17	20	24

KAYNAK : Kütahya Ticaret ve Sanayi Odası Kayıtlarından Yararlanılarak Hazırlanmıştır.

Anonim şirketlerin sayısındaki gelişmeye karşın bunların büyük bir kısmının aile şirketleri olduğu hisselerin çok büyük bir oranda belirli ellerde toplandığı bilinmektedir. Bu durum gerçekte, Anonim şirketlerin çoğunlukla şahıs işletmelerinin ya da diğer işletmelerin büyüyerek tür değiştirmelerinin doğal bir sonucu olmaktadır.

Belirli bazı büyük işletmelerin dışında, Kütahya imalat sanayiinde ileri bir teknolojinin kullanıldığı söylenemez. Ekonomik ve fiziki ömrünü yıllar önce doldurmuş pek çok makina ve teçizatın imalatta kullanıldığı yapılan anket araştırması sonucunda tesbit edilmiştir. Araştırma ve geliştirme çalışmalarına yeterince önem verilmemektedir. Yalnızca, bazı büyük işletmelerde araştırma görevlerini de üstlenen proje, etüd ve kalite kontrol bölümleri bulunmaktadır. Teknoloji geliştirme ve transfer edilen teknolojiyi ülke ve işletme koşullarına uyarlama çabasına pek az işletmede rastlanmaktadır. Buna karşın bazı belirli işletmelerde ciddi ve başarılı sayılabilecek mamul iyileştirme ve geliştirme çabaları bulunmaktadır.

Oysa, Kütahya'da endüstrileşme sürecinin ilk yıllarında teknolojik gelişmelerin dikkati çekecek bir hızla uygulandığı ve başarılı

yenilikler gözlenmiştir. Örneğin Azot fabrikasındaki ileri teknoloji kullanımı Avrupa'daki diğer Azot fabrika merkezleri ile birlikte Kütahya'da uygulanmıştır.

Kütahya imalat sanayiinin özellikleri ile ilgili bir diğer konu da işletmelerin üst düzeylerinde görev alan yöneticilerin nitelikleridir. 25 büyük imalat işletmesinin 19'da yaptığımız anket sonuçlarına göre 1988 yılında büyük işletmelerde çalışan üniversite ve yüksek okul mezunu sayısı 100'ün üzerindedir. Oysa, bu rakam 1980'de yalnızca 51 idi. Bu dönem içinde toplam çalışanlar içinde yüksek okul mezunlarının oranı %5'ten %3,6'ya çıkarak oran olarak 7 kat artmıştır.

Kütahya imalat sanayiinde faaliyet gösteren işletmelerin üst kademe yöneticileri ile ilgili olarak yaptığımız araştırma sonuçları bazı genellemelere olanak sağlamaktadır. Bu çalışmada 25 işletme yöneticisinin 19'u ele alınmış, yaş, eğitim, geldiği çevre işletme içindeki durumu ve benzeri özellikleriyle değerlendirilmiştir. Ancak, bu incelemenin özellikle büyük işletmelerin yöneticileri arasında yapıldığı gözden uzak tutulmamalıdır.

Araştırmaya konu olan yöneticilerin % 37'si 50 yaşın üzerinde bulunmaktadır. 30-50 yaş grubuna girenlerin oranı % 58'dir. 30 yaşın altındaki yöneticiler ise % 5'lik bir paya sahiptir.

Yöneticilerin % 65'i kendilerini Kütahya'nın yerlisi olarak tanımlamaktadır. Kütahya'ya dışarıdan gelenler arasında ise İç Anadolu'dan gelenlerin payı oldukça yüksektir.

İncelenen yöneticilerin % 66'sı yüksek öğrenim görmüştür. Bu eğitim özellikle mühendislik ve işletmecilik eğitimi olmaktadır. Orta ve lise öğrenimi görmüş yöneticilerin oranı % 32'dir. İncelenen grup içinde eğitim görmemiş yöneticiye rastlanmamıştır.

İncelenen grup içinde 59 yönetici % 64,8 müteşebbis yönetici durumundadır. 41 yönetici de profesyonel olarak yönetici olarak görev almaktadır.

Bu yöneticilerin çok büyük bir kısmının eğitim iş seyahati ya da turizm amacıyla yurt dışına çıkmış oldukları belirlenmiştir.

Müteşebbis yöneticilerin büyük ölçüde baba mesleğini sürdürdükleri ya da ticaretten sanayiciliğe yöneldikleri; buna karşın profesyonel yöneticilerin büyük ölçüde devlet memurluğundan işletme

yöneticiliğine geçtikleri görülmüştür. Serbest meslekten ve az da olsa tarımdan gelenleri de bulunmaktadır.

Özellikle, müteşebbis yöneticilerin bulunduğu işletmelerde merkezîyetçi eğilimin, mal sahipliği psikolojisinin ve tutuculuk etkileri yaygın olarak gözlenmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜTAHYA'DA İMALAT SANAYİİNİN ANA SORUNLARI

Kütahya, günümüzde hızlı ve büyük ölçüde plansız sanayileşmenin beraberinde getirdiği ekonomik ve sosyal kökenli birçok sorunla karşı karşıya bulunmaktadır. Sanayiinin, ekonomik ve sosyal dengesizliklere yol açması, plansız kentleşme ve verimli tarım alanlarının daralmasına neden olması, Kütahya'da sanayileşmenin yararlarını önemli ölçüde gölgelemekte, sanayileşmenin durdurulması gerektiği görüşü bilimsel olarak tartışılmaktadır.

Bu çalışma, Kütahya'da sanayileşme sorunlarını imalat sanayii açısından incelemeyi amaçlamaktadır. Ancak, sanayileşme olgusunun beraberinde getirdiği konut sorunu, kent hizmetleri yetersizliğe, fiyat artışları, sosyal yapı ve değerlerin hızlı değişimi ve benzeri konular çalışmamızın ilgi alanı dışında kalmaktadır. Kütahya'da imalat sanayiinin sorunları (bu dar anlamı ile) işletme sorunları ve bölgesel sorunlar olmak üzere iki alt başlık içinde incelenecektir.

1- BÖLGESEL SORUNLAR

Kütahya imalat sanayii işletmelerinin bölgesel sorunları; kuruluş yeri, taşıma, su, enerji ve alt yapı sorunları ve endüstriyel atıklar ve çevre kirlenmesi olmak üzere dört grupta toplanabilir.

1- Kuruluş Yeri Sorunları

Kütahya Bölgesi, hammadde kaynakları ve tüketim merkezlerine yakınlık, ulaşım olanakları, işgücü, enerji, su alt yapı tesisleri gibi kuruluş yeri seçimini etkileyen faktörler açısından oldukça uygun koşullara sahip bulunmaktadır.

Kütahya son otuz yıldan bu yana bir sanayi yerleşim bölgesi görünümünü almıştır.

Günümüzde, Kütahya içinde imalat sanayiinin yerleşim bölgeleri iki grupta toplanabilir. Özellikle, aski ve küçük ölçekli işletmeler şehir içi merkezlerinde yoğunlaşırken; genellikle daha büyük ölçekli ve yeni işletmeler Eskişehir yolu üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Şehir içinde bulunan işletmeler, büyüme olanakları sınırlı olmakla beraber, yol, su, ulaşım, elektrik ve benzeri alt yapı sorunlarının çözümünde belediye hizmetlerinden yararlanmaktadırlar. Küçük sanayi sitesi dışında kalan imalat işletmelerinin bir çoğunluğu kent hizmetlerinin yetersiz kaldığı durumlarda bu sorunları kendileri çözmek zorunda kalmışlardır.

Kütahya'da küçük imalat işletmelerinin şehir içinde dağınık yerleşmeleri, bu işletmelerin arasında işbirliği ve uzmanlaşma olanaklarını önemli ölçüde engellemektedir. Ayrıca, Kütahya'da önemli boyutlara ulaşan bir işyeri yetersizliği sözkonusudur. Şehir içinde özellikle imalat işletmelerinin bulunduğu bölgelerde arsa fiyatlarının yüksek ve imar durumunun uygun olması nedeniyle işyerini büyüme gereksinimi duyan birçok işletme bunu gerçekleştirememektedir.

Kütahya bölgesinde en kısa süre içinde alan kullanımının planlaması, arazinin konut, tarım ve sanayi arasında bölüşümünün ana ilkelerinin belirlenmesi zorunludur. Tarıma, özellikle yüksek gelir getiren bahçe tarımına uygun toprakların arazi rantının olağanüstü yükselmesi karşısında sanayide kullanma terkedilmesinin önlenmesi gereklidir.

2- Taşıma Sorunları

Kütahya, gerek hammadde kaynaklarına ve gerekse önemli tüketim merkezlerine oldukça yakın olmasına karşın yalnızca karayolu ve demiryolu ulaşımı olan bir şehir görünümündedir. Bu durum, işletmeler açısından hammadde ve mamul taşımacılığında önemli zaman kaybı ve maliyet artışına yol açmaktadır. Bu nedenle, Kütahya'nın diğer illerle olan karayolları bağlantılarının iyileştirilmesi zorunlu bulunmaktadır. Ayrıca, daha önceleri kurulu bulunan Kütahya-İzmir, Kütahya-Eskişehir demiryolunun çift hat hale getirilmesi konusunun bölge açısından yeniden değerlendirilmesi gereklidir.

3- Su, Enerji ve Alt Yapı Sorunları

Günümüzde Kütahya'da önemli ölçüde bir su sorunu ile karşı karşıya olmamakla birlikte, imalat sanayiinde su gereksinimi hızla artmakta ve su üretim kapasitesi aynı kalmaktadır. Bölgeye su sağ-

layan tesislerin modernleştirilmesi ve işletmelerin atık sularını tasfiye ederek yeniden kullanmalarını sağlayacak, sistemlerin geliştirilmesi uzun vadede hem maliyetleri azaltacak, hem de bu su potansiyelinden yararlanma olanağı sağlanmış olacaktır.

Kütahya'nın sanayileşmesi, önemli nüfus akımlarına ve hızlı bir kentleşmeye yol açmıştır. Plansız kentleşme, Kütahya'nın çevresinde yol, su, elektrik, kanalizasyon ve benzeri alt yapıdan yoksun yerleşim merkezlerinin doğmasına neden olmaktadır.

4- Endüstriyel Artıklar ve Çevre Kirlenmesi

Kütahya, günümüzde endüstriyel gelişmenin doğurduğu çevre sorunlarına örnek gösterilecek bir kent haline gelmektedir.

Kütahya'da özellikle taşıma ve meyve-sebze tarımına uygun alanların giderek yitirilmesi ve Kütahya'nın dumanlı ve gri bir kente dönüşmesi, sanayileşmenin plansız gelişimi durdurulmadığı takdirde kaçınılmaz olacaktır.

Kütahya'da özellikle hava kirlenmesi ve su kirlenmesi büyük önem taşımaktadır. Şehir dışından geçen porsuk çayı sanayi artıklarının tehdidi altındadır. Doğal güzelliklerin yitirilmesi bir yana buradan elde edilen su ürünlerinde son yıllarda önemli düşüşler gözlenmektedir.

Yine sanayileşmeye bağlı olarak hızla kentleşme bazı alt yapı ve kent hizmetlerinin yetersizliğine yol açmıştır. Kütahya içinde plansız, düzensiz ve dağınık kurulan imalathaneler, atelyeler ve küçük işyerleri, kentin trafik düzenini, su, elektrik, kanalizasyon gibi alt yapı sistemlerini zorlamakta, birçok yerde kent temizliğine ve görünümü olumsuz yönde etkilemektedir.

II- İŞLETME SORUNLARI

Kütahya'da imalat sanayi işletmelerinin işletme için sorunları ise; yönetim-organizasyon, personel, finansman, pazarlama ve üretim sorunları olmak üzere beş ana başlık altında toplanabilir.

1- Yönetim Organizasyon Sorunları

Kütahya imalat sanayiinde yaygın işletme tipi, daha önce de belirtildiği gibi, küçük ve orta büyüklükte şahıs ve aile işletmeleridir. Yöneticilerin büyük bir kısmı, çoğunlukla baba mesleğini sürdüren ya da ticaretten sağladığı birikimi sanayie getirmiş bulunan kişilerdir.

Yönetimde merkeziyetçi, eğilim ve beşeri ilişkilerde mal sahipliği psikolojisi egemendir. Bu, bağımsız çalışma güdüsünü kuvvetlendirmekte, gerçekte verimli olmayan kapasite ile çalışan yeni küçük işletmelerin doğmasına yol açmaktadır.

İşletmelerin büyük bir çoğunluğunda yöneticilerin, bilimsel işletmeciliğe, planlama, örgütlenme ve denetim yöntemlerindeki yerini gelişmelere karşı ilgisiz kaldığı hatta bunlardan habersiz olduğu ve işletmelerin hala tüccar ya da esnaf zihniyetiyle yönettiği gözlenmektedir.

Bunların yanısıra, Kütahya'da imalat sanayii işletmelerinin büyük bir çoğunluğunun özellikle idari görevlerde sayıca yetersiz elemanlarla çalıştığı gözlenmektedir. Bu durum, bu işletmelerin büyüme amacından çok, yüksek kârlılık amacını ön planda tuttuklarının bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Ayrıca, özellikle küçük ve orta büyüklükteki işletmelerde verilen maaş ve ücretlerinin yetişmiş, yüksek nitelikli profesyonel yöneticileri Kütahya'ya çekmeye yeterli olmadığı söylenebilir, Kütahya'nın haberleşme, eğitim sağlık ve benzeri sosyal olanaklar açısından gelişmemiş olması da bir diğer faktör olarak gösterilebilir.

2- Personel Sorunları

Kütahya imalat sanayiinin personel: vasıflı işgören yetersizliği, işuymazlıkları, kaçak ve kaçak işçi çalıştırılması başlıkları altında toplanabilir.

İmalat sanayiinde en çok gereksinim duyulan işgörenler orta kademe teknik elemanlardır. Kütahya'daki bir meslek lisesi ve bir meslek yüksek okulu işletmelerin bu gereksinimini karşılamaya yeterli olmamaktadır. Meslek içinde eğitimle ya da çıraklık ve kalfalık yolu ile yetişen iş görenlerin bağımsız çalışma arzusu ile ayrı bir işyeri açmaları ya da yurt dışına işçi olarak gitmeleri yetişmiş işgören yetersizliğini daha da ileri boyutlara götürmektedir.

Kütahya'da iş uyuşmazlıkları, genellikle işçi-işveren ilişkilerinden çok sendikal rekabetten kaynaklanmaktadır. Bu durum özellikle kimya sanayi ile, taş ve toprağa dayalı sanayide gözlenmektedir. Kamu kesimindeki iş uyuşmazlıklarının temel nedeni ise ilişkilerdeki kopukluk ve politik endişelerle takınılan uzlaşmaz tutumlardır. Kütahya'daki iş uyuşmazlıkları sonucunda en yaygın görülen eylemler iş yavaşlatma ya da oturma grevleri olmuştur.

Kütahya'da özellikle küçük ve orta büyüklükteki işletmelerde küçük çocukların ve kaçak işçilerin çalıştırılmaları yaygındır. Bu işyerinde çoğunlukla iş kolları azdır ve ücretler düşüktür. Çırak ve kalfalık yasaının bu konuda bir çözüm getirmesi beklenmektedir.

İşgörenlerin devamsızlığı ve işe bağlılıklarının zayıflığı da imalat sanayiindeki yöneticilerin sorunlarından bir diğeridir.

İmalat sanayi işletmelerinde personel sorunlarının çözümünde etkin bir yol, işletme içi eğitimin çalışmalarına önem ve ağırlık verilmesidir. İşletmelerde kurulacak eğitim bölümlerince ya da çevredeki kurulları ile sağlanacak işbirliği yoluyla sürdürülerek işletme içi mesleki ve teknik eğitim programları, bir taraftan gereksinim duyulan niteliklerde elemanların yetişmesini sağlayacak ve diğer taraftan da çalışanların işe bağımlılıklarını üretkenliklerini ve moral güçlerini artıracaktır.

3- Finansman Sorunları

Kütahya imalat sanayiinde işletmelerin önde gelen sorunlarından biri, özellikle orta ve uzun vadeli yatırım ve işletme kredisi bulmakta karşılaştıkları güçlüklerdir. Bu, gerçekte Türk sanayi işletmelerinin tümü için geçerli olan ve özellikle son yıllarda önemli boyutlara ulaşan bir sorundur. Kütahya'da işletmelerin finansal sorunlarını genellikle maliyeti çok yüksek olan ticari banka kredileri ve borç senetleri ile çözmeye çalıştıkları gözlenmektedir.

Kütahya'da imalat sanayi işletmeleri arasında yapılan anket çalışmamız sonucunda 19 işletmenin 15'i % 78,9'u para ve kredi temininde en önemli sorunları olarak belirttikleri görülmektedir. Ayrıca, temin edilebilen kredinin yetersiz kalması kredi faizlerinin yüksek ve vadenin kısa olması ve kredinin yerli yerinde kullanılmaması bu sorunun boyutlarını daha da artırmaktadır.

Özellikle küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin karşılaştıkları finansal sorunların temelinde i) mevcut sermayenin hemen tümünün kuruluşta kullanılma, ii) finansal kurum ve kaynakların yetersizliği ve iii) kredili satış yapma zorunluluğu gibi nedenlerin bulunduğu söylenebilir.

Kütahya'da imalat sanayiine önemli bir finansal kolaylık organize sanayi Bölgesinin kurulması ile getirilecektir. Kuruluş yerini bu bölgede seçen işletmeler, yol, su, enerji ve benzeri alt yapı tesislerinin bölge müdürlüğüne yapılması nedeniyle önemli maliyet

azaltımı sağlayacaklardır. Küçük sanayi sitesi de küçük sanayi işletmelerine benzer finansal kolaylıklar getirmektedir.

4- Pazarlama Sorunları

Kütahya'da özellikle büyük işletmelerin genel anlamda pazarlama sorunları olduğu söylenemez. Birçok işletme yoğun taleple karşılaşma ta, yeterli üretim yapamamaktan yakınmaktadırlar. Ancak küçük ve orta işletmelerde pazarlama konusunda yaygın ilgisizlik ve bilgisizlik nedeniyle çeşitli sorunlar doğmaktadır. Genellikle, pazarla ilgili hiçbir ön araştırma yapılmadan kurulan işletmeler kanaatkâr tüccar anlayışı içinde müşteriden sipariş gelmesini beklemektedirler. Küçük sanayide asıl kapasitenin önemli bir nedeni de işletmeye yönelik talep yetersizliğidir.

Araştırmamız sonucunda Kütahya'da özellikle küçük sanayi işletmelerinin karşılaştığı pazarlama sorunlarının maliyetlerin yüksekliği, satış alanlarının darlığı ve malların tanıtma olanaklarının zayıflığı şeklinde üç ana nedenden kaynaklandığı belirlenmiştir.

Kütahya imalat sanayiinin ihracat içindeki payı reel anlamda çok azdır. Kimyasal gübre, çini, porselen, deri ve gıda endüstrileri enfazla ihracat yapan sektörlerdir. İhracat yapılamamasının temel nedenleri arasında ihracaat mevzuatının güçlükleri ve iç piyasa talebinin ve bağlı olarak da fiyatın yüksekliği sayılabilir. Ayrıca zaman zaman ambalaj malzemesi sağlanmasında karşılaşılan darboğazların da ihracatı olumsuz yönde etkilediği bilinmektedir.

Kütahya'nın önemli bir ihraç malı olan çini ve porselen ise dünya pazarlarında istenen kalite düzeyine ulaşamaması nedeniyle gereğince değerlendirilememektedir. Modern üretim tesislerinin geliştirilmesi durumunda özellikle Avrupa ve ABD ve Yakınoğu pazarlarına önemli ihracat olanaklarının sağlanması beklenebilir.

5- Üretim Sorunları

Kütahya imalat sanayinin sorunları arasında en önemlilerinden üretime ilişkin sorunlar olduğu bilinmektedir. Gerek büyük ve gerekse küçük işletmelerin en çok yakındıkları konu, gereksinim duydukları miktar ve nitelikte hammadde bulamamalarıdır.

İmalat sanayiinde, hammadde ve ara malları çoğunlukla aracı tüccar eliyle sağlanmaktadır. Bu durum, tedarikte önemli miktar ve fiyat istikrarsızlıklarına yol açmaktadır. Değişik kaynaklardan ve kü-

çük miktarlarda sağlanan hammaddeler nihai ürün niteliklerinde farklılıklara, kalite düşüklüğüne ve maliyet artışına yol açmaktadır.

İmalat sanayiinde küçük ve orta büyüklükteki işletmelerde finansal güçlükler ya da bilgisizlik nedeniyle iyi uygulanamayan satınalma ve stok politikaları hammadde sorununu daha da büyütmektedir.

Özellikle yan sanayiye bağımlı olarak çalışan işletmelerin ara malları tedariklerin de zamanlama, miktar ve kalite yönünden önemli sorunlar bulunmaktadır.

Kütahya bölgesinde imalat sanayii, teknoloji açısından ikili bir yapıya sahiptir. Aynı endüstri dalında ileri ve geri teknolojilerle bir arada üretim yapıldığı sık görülmektedir. Kütahya'da en modern makina teçhizata sahip çini işletmelerinin yanında çok sayıda da ilkel makinelerle çalışan işletmeler bulunmaktadır.

SONUÇ

Kütahya'da imalat sanayiinin yavaşta olsa bir büyüme ve değişim olgusu içinde bulunduğu, bölgesel ve ulusal ekonomiye katkılarının olduğu, ancak, diğer bir taraftan da çeşitli sorunların doğmasına yol açtığı söylenebilir. Kütahya imalat sanayiindeki işletmelerin karşılaştıkları bu sorunların bir kısmı, Türkiye genelinde çözüm bekleyen ve Türkiye'nin ekonomik ve sosyal yapısından kaynaklanan genel sorunlardır. Ancak, bunlardan ayrı olarak, Kütahya imalat sanayiinin kendi yapı ve işleyişinden ve içinde bulunan bölgeden kaynaklanan çeşitli ve önemli sorunları da bulunmaktadır.

Bu sorunların çözümü amacıyla, bugüne kadar konuya çeşitli açılardan yaklaşmış ve öneriler getirilmiş bulunmaktadır. Bunlardan bazıları belirli sanayi dallarının diğer bazıları da belirli büyüklükteki işletmelerin sonuçlarını temel almışlardır. Bu çalışmamızda uygulanabilir nitelikte ve olabildiğince kapsamlı bazı önerilerin ana hatlarıyla verilmesine çalışılacaktır. Bu öneriler üç grupta toplanabilir.

i - İmalat sanayi işletmelerinin tek başlarına genellikle yetersiz kalan maddi ve beşeri olanaklarını birleştirerek özellikle finansman, tedarik, araştırma-geliştirme pazarlama ve kapasite kullanımı gibi sorunların çözümünde birlikte hareket etmeleri önemli yararlar sağlayacaktır. Bu amaçla, gerekli kurumsal yapıların ve bazı örgütsel

düzenlemelerin gerçekleştirilmesi ve bir karşılıklı anlayış ve işbirliği ortamının yaratılması gerekecektir. Burada, devlete, ticari ve sanayi odalarına, meslek örgütlerine, sendikalara ve benzeri kuruluşlara önemli görevler düşmektedir. Ancak bu konudaki girişkenliğin herşeyden önce ilgili sanayi kuruluşlarından gelmesi zorunludur. Belirli sanayi dallarındaki işletmelerin merkezi bir eğitim birimi ya da ortak bir araştırma-geliştirme merkezi ya da bir kalite kontrol laboratuvarı kurmaları böyle bir işbirliğine örnek olabilir.

ii - Sorunların çözümünde bölgedeki yüksek öğretim kurumlarından yararlanma yoluna gidilmelidir. Fakültemiz, üretim, pazarlama, muhasebe, finansman, personel yönetimi ve benzeri konularda sorunları çözecek nitelikte eleman yetiştirmektedir. Yetişmiş bu elemanların bölgedeki sanayi işletmelerinde istihdamın artırılması ile ve ayrıca sanayi-üniversite işbirliğinin daha da yoğunlaştırılması ile sorunların bir kısmı büyük ölçüde çözümlenecektir. Bu amaçla Fakültemiz lisans öğretiminin yanısıra, düzenlediği çevre eğitim kursları, seminer, konferans ve benzeri programlar ve yaptığı yayınlarla işletmelerde çeşitli kademelerde çalışan işgörenlerin meslek-içi eğitimlerine yardımcı olmakta ve teorik alanda gelişen yönetim bilgi ve becerisini işletmelere aktarmaktadır. Fakat bu çalışmalar, sanayi kesiminden gelen talebin yetersizliği nedeniyle kısıtlı olmaktadır. Sanayiden gelecek talep ile, işletmelerin kuruluş yeri seçimi, ulaşım ve taşıma sistemlerinin geliştirilmesi. Çevre kirlenmesinin önlenmesi, enerji, alt yapı, personel, yönetim-organizasyon, finansman, muhasebe, pazarlama ve üretim sorunlarına çözüm getirici bilimsel araştırmalar Fakültemizce bölgesel bazda olacaktır. Bu bilimsel araştırmaların bölgesel bazda yapılabilmesi için, sanayi kesiminde katkısı ile bir araştırma fonu oluşturulmalıdır ve işletmelerce üniversitemizden gelecek araştırmacılara yardımcı olmaları sağlanmalıdır.

iii - Sanayi kuruluşlarının Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma örgütü (UNIDO) gibi uluslararası ve Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE), Milli Prodüktivite Merkezi (MPM), Türk Standartlar Enstitüsü (TSE), Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Sanayi Eğitim ve Geliştirme Merkezi (SEGEM), ihracatı Geliştirme Merkezi (İGEME) ve TÜBİTAK Marmara Endüstriyel Araştırma Merkezi gibi ulusal kuruluşların çalışmalarını daha yakından izlemeleri, bu kuruluşlarla yakın işbirliği olanakları, sağlamaları ve olabildiğince yoğun bir iletişim ve etkileşim içinde bulunmaları sorunlarının çözümünde olumlu katkılar sağlayacaktır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- CHENERY, Hollis B.-CLARK, Paul G. : (Çeviri: Cemil ÇINAR) **Endüstrilerarası İktisat**, (Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayını, 1965).
- DEVLET İSTATİSTİK ENSTİTÜSÜ : **Türkiye İstatistik Yıllığı 1987**, (Ankara, 1988).
- DEVLET İSTATİSTİK ENSTİTÜSÜ : **Yıllık İmalat Sanayii Anket Sonuçları 1989**.
- DEVLET İSTATİSTİK ENSTİTÜSÜ : **İç Ticaret İstatistikleri Ticaret Şirketleri, Firmalar ve Tüketim Kooperatifleri 1987**, (Ankara, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası 1988).
- DEVLET İSTATİSTİK ENSTİTÜSÜ : **1970 Sanayi ve İşyerleri Sayımı, İmalat Sanayii**: (Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 1970).
- DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI : **Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1963-1967**, (Ankara, 1963).
- DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI : **İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1968-1972**, (Ankara, 1967).
- DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI : **Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1973-1977**, (Ankara, 1967).
- DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI : **Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1979-1983**, (Ankara, 1979).
- DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI : **Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1985-1989**, (Ankara, 1985).
- DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI : **Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı 1990-1994**, (Ankara, 1989).
- DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI : **Türkiye'de İller İtibarıyla Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi 1963-1970**, (Ankara, 1972).
- ERTÜRK, Halis : «Sanayi İşletmelerinin Finansman Sorunları ve Çözüm Yolları», **Uludağ İktisat ve İdari Bilimler Dergisi**, (Kasım 1986), s. 59.
- KÜTAHYA TİCARET VE SANAYİ ODASI : **Kütahya'nın Sosyo-Ekonomik Durumu ve Gelişme İmkanları**, (Ankara: Ayyıldız Matbaası A.Ş., 1974).

- KÜTAHYA VALİLİĞİ : Kütahya İLMİP Örgütlerince Hazırlanan İl (Mahalli İdareler) Plan ve Program Dönüşümüne Esas Rapor,** (Kütahya, 1973).
- ÖZ-ALP, Şan : Küçük İşletmeler,** (Eskişehir: Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, 1971).
- ÖZTÜRK, Ertuğrul - AYDIN Alper : İmalat Sanayiinin Yapısı ve Verimlilik Düzeyi,** (Ankara: MPM Yayını, 1985).
- SANAYİ VE TİCARET BAKANLIĞI : Kütahya İlinin 1986 Yılı Ekonomik ve Ticaret Raporu,** (Kütahya, Ekspres Ofset, 1986).
- TURUNC İdil - PAMUKÇU TURAN, Ayşegül : İhracata Yönelik Ekonomi Politikaları Sonrası İmalat Sanayiinin Bazı Sektörlerinde Teknolojik Gelişme,** (Ankara: MPM Yayını, 1986).
- TÜRK SANAYİCİLERİ VE İŞADAMLARI DERNEĞİ : İstikrarlı Kalkınma ve Yeniden Sanayileşme,** (İstanbul: TÜSİAD Yayını, 1989).
- TÜRKİYE TİCARET, SANAYİ, DENİZ TİCARET ODALARI VE TİCARET BORSALARI BİRLİĞİ : İktisadi Rapor 1989,** (Ankara: TOBB Yayını, 1989).
- ÜSTÜN, Rifat : İmalat Endüstrisi İşletmelerinde İmal Etme Ya Da Satılma Kararlarının Alınması ve Türkiye'deki Uygulama,** Doktora Tezi, (Eskişehir: Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, 1978).